

Муниципальный район «Сунтарский улус (район) Республика Саха Якутия»
Муниципальное бюджетное образовательное учреждение
«Сунтарская средняя общеобразовательная школа №2 им. И.С.Иванова с дошкольными группами»

Рассмотрено на заседании МО учителей
Руководитель МО Андреева С.И.
« 31 » августа 2016 г.

Согласовано Данилова И.Е.
Зам. директора по УМР Данилова И.Е.
« 31 » августа 2016 г.

«Утверждаю» Иванов В.Р.
Директор школы Иванов В.Р.
« 31 » августа 2016 г.

Рабочая программа
Предмет: *литературное чтение на языке саха*
2016-2017 уч.г.

Учитель начальных классов
Яковлева Светлана Юрьевна

Үлэлиир бырагыраама

Үлэ бырагыраамата Саха Өрөспүүбүлүкэтин Үөрэҥин министриэристибэтин государственнай сакааһынан Саха Өрөспүүбүлүкэтин национальнай оскуолаларын чинчийэр научнай институт үлэлэрин түмүгэр, оскуола 2015-2016 сыллааҕы үөрэҥин былааныгар, үөрэх тэрилтэтин локальнай агар (үлэлиир бырагыраама структуратын бигэргэтэр туьунан), И.С. Иванов аатынан Сунтаар №2 уопсай үөрэхтээһинин орто оскуолатын устаабыгар тирэҕирэн сурулунна.

Үлэ бырагыраамата “Саха оскуолата” систиэмэҕэ киирэр.

Литература аабыта. 1 кылаас. Захарова Л.В, Флегонтова У.М.-Дьокуускай: Бичик, 2013

Үөрэх предметин өйдөбүлэ

Бастакы сүһүөх оскуолаҕа литературнай ааҕы сүрүн предметтэртэн биридэстэрэ, икки хайысханы тутуһар: уус-уран айымньыны үөрэтии уонна тылы сайыннарыы. Предмет оҕо ааҕар үөрүйэҥин, тылынан уонна суругунан санатын сайыннарар сүрүн оруоллаах. Оҕо ааҕар уонна тизкиһи кытта үлэлиир үөрүйэх инмит эрэ буоллаҕына атын предметтэргэ ситиһиилээхтик үөрэнэрэ өйдөнөр. Литературнай ааҕы предмет оҕо сааһыгар сөптөөх өйу-санааны, айар, толкуйдуур дьоҕуру, майгыны-сигилини сайыннарар, ааҕы эйгэтигэр киллэрэр, кинигэҕэ интэриэһи үөскэтэр, ааҕар баҕаны олохсатар, уус-уран айымньы тыл искусствота буоларын өйдөтөр, тылын-өһүн, оҕо бэйэтэ сайдар, дьону кытта бодоруһар кыаҕын олохсатар. ааҕы оҕо лиичинэс быһытынан сайдарыгар, тулалыыр эйгэтин өйүнэн-сүрэҥинэн, дууһатынан ылынарыгар суолтата улахан. Бу этиллэр сана литературнай ааҕы предмет сүрүн **сыалын** быһаарар:

- ааҕы араас көрүнүн олохсутуу;
- уус-уран айымньы тизкиһин кытта үлэҕэ оҕо тылын-өһүн сайыннарыы;
- араас көрүннээх информациянан үлэлиир үөрүйэхтэри сайыннарыы;
- оҕону уус-уран айымньыга сыһыарыы, айымньыны истэргэ, тылга болҕомтолоох буолууга иитии;
- оҕо тус олоҕун айымньы нөнүө сизэр-майгы сыаннастарынан байытыы;
- оҕо литературатын эйгэтигэр киллэри; кинигэҕэ интэриэһи, ситимнээхтик, тиһиктээхтик ааҕар баҕаны үөскэтии;
- тизкиһи уонна кинигэни кытта үлэлиир үөрүйэҥи инэри, үөрэх уонна научнай-познавательнай тизкиһинэн үлэ бастакы үөрүйэхтэрин олохсутуу.

Маннайгы кылааска буукубаар кэнниттэн үөрэх дьылын иккис анаарыгар литературнай ааҕы предметин үөрэтии саҕаланар. Уус-уран айымньыны ааҕан, үөрэнээччи айымньы ааптарын, дьоруойдарын кытта сэхэргэхэр, дьоруойдары кытта алтыһар, сизэр-майгы өрүттэрин, кинилэр сыһыаннарын ырытан, тоҕо итинник буолбутун, ол суолтатын, төрүөтүн өйдүүр буолар. Уус-уран айымньы тыл искусствота буоларын ааҕы уроугар ааҕан, тыл уроугар ырытан, айымньыны ырытар үлэҕэ тылы тэннээн, ааптар этэр санаатын, изийитин өйдүүр. Үөрэнээччи айымньы дьоруойдарыгар бэйэтин сыһыанын быһаарар, суруйааччы уонна айымньы туһунан санаатын этэн, сыһыанын көрдөрөр. Предмет сүрүн ис хоһоонун араас оҕо литературата (*саха, Саха сирин хотугу омуктарын, Россия араас омуктарын, тас дойду суруйааччыларын айымньылар*а), научнай-популярнай айымньылар арыллар. Уус-уран уонна научнай-биллэрэр айымньылары иэннээн көрүү тыл искусствотын диринник өйдүүргэ көмөлөһөр. „ Литературнай ааҕы,„ предмети атын предметтэри („Культура,„ „Тулалыыр эйгэ,„ „Музыка,„ „Уруһуй,„) кытта ситимнээх диэн өйдөбүлү үөскэтэр.

Литературнай ааҕы предмет ис хоһооно:

1. Сана үлэтин көрүннэрэ. Бодорууу култуурата.
2. Тиэкиһи кытта үлэ көрүннэрэ. Сана-инэ үлэтэ.
3. Уус-уран айымньыны кытта үлэ. Кэрэ эйгэтэ уонна сизэр-майгы өртүгэр үлэ.
4. Оҕо ааҕар эйгэтэ. Ааҕы култуурата.

Бастакы салаа - Сана үлэтин көрүннэрэ. Бодорууу култуурата. Манна оҕо ааҕар уонна суруйар, истэр уонна санарар, араас ситуацияларга сана араас көрүнгүн туһанарга туһуланар. Бырагыраама таска сүһүөхтээн ааҕыттан сыһыа бүтүн тылынан, онтон интонация, ааҕы тэтимэ, ис хоһоонноохтук ааҕы, сыһыа искэ ааҕыга болҕомто уурар, бастакы сүһүөх саха оскуолатын үөрэнээччигэ мүнүүтэҕэ ааҕар нуорматын, быһа холоон биэрэр. Оскуоланы бүтэрэр үөрэнээччи быһа холоон мүнүүтэҕэ 80-100 тылы ааҕар. Маннык нуорма оҕо бэйэтигэр эрэллээх буолуутун, аахпыт тиэкиһин ис хоһоонун өйдүүрүн, үөрэх тиэкистэрин кытта үлэҕэ көбүлүүр.

Предмет ис хоһоонугар *исти* диэн сала ирдэбил быһыытынан бэриллэр. Бу сала оҕо тылга, дьон санатыгар болҕомтолоох буоларын, этиллибит кэрчик үрүн санаатын араарарын, өйдүүрүн, ырытарын, туоһулаһар ыйытылары биэрэрин ирдиир. сананы сайыннары (бэйэ санаатын *этии*, *ыйыты* биэр*ии*, *ыйытыга эппиэт*, *кэпсэтиһии*, *кэпсээһин*) сана этикетын кытта быстыспат ситимнээхтик бэриллэр. Үөрэнээччи санарын иннинэ тугу этиэн баҕарарын толкуйдаан, ырытан, хонтуруолланан, атын киһини болҕойон истэн, кэпсэтэр киһитигэр убаастабыллаахтык сыһыаннаһан итиллэрэ эрэйиллэр. Улахан болҕомто сурук үлэтигэр ууруллар. ааҕы уруогар үөрэнээччи аахпыт тиэкиһигэр олоһуран бэриллэр тиэмэҕэ бэйэ санаатын, аахпыттан, өйтөн (*ойуулаан*, *ырытан*, *кэпсээн*) суруйа үөрэнэр. Бастакы сүһүөх оскуолаҕа оҕо истэр, ааҕар уонна суруйар дьоһурун сайыннарар.

Иккис салаа -, Тиэкиһи кытта үлэ көрүннэрэ. Сана-инэ үлэтэ., Уус-уран айымньыны кытта үлэҕэ үөрэнээччи тиэкиһи чаастарга үллэрэ, чаастарга аат биэрэ, былаан оноро, аахпыт тиэкиһи кылгатын уонна сиһилии кэпси, сүрүн санаатын араара уонна ону бэйэ тылынан этэргэ үөрэнэр. Бу сала тиэкис араас көрүнгүн өйдүү *ойуулуур*, *ырытар*, *кэпсиир*), тиэкис аатын ис хоһоонун кытта ситимни, үөрэх научнай-биллэрэр уонна уус-уран тиэкиһи араара, суолтатын быһаара үөрэнэр. Үөрэнээччи бодорууу арааһын, сыалын-соругун өйдүү үөрэнэр, учуутал көмөтүнэн кэтээн көрөр.

Үһүс салаа - „Уус-уран айымньыга кэрэ уонна сизэр-майгы итиллиитигэр үлэ., оҕо уус-уран айымньы нөнүө сизэр-майгы туһунан өйдөбүлэ кэнииригэр, эстетическай уонна айар дьоһура сайдыытыгар туһуланар. Оҕо уус-уран айымньыга да, биллэрэр да тиэкискэ тулалыыр эйгэ ойууланар ньыматын араара, уратылаһар өрүтүн өйдүү, бэйэ тиэкиһин оноро үөрэнэр. Бырагыраама оҕо уус- уран литературатын кытта буолбакка, искусство атын көрүнгүн тиэкистэрин (айымньыларын) кытта билсиһиннэрэр.

Үөрэнээччи уус-уран айымньыны научнай-биллэрэр ис хоһоонноох тиэкистэн араара үөрэнэр. Уус-уран айымньы – ааптар айымньыта, кини баай тыл-өс көмөтүнэн тулалыыр эйгэ уонна дьон араас сыһыанын, ааҕааччыга үтүө сыаннастары, майгыны- сигилини ингэрэр, кэрэҕэ угуйар искусство ураты көрүнгэ диэн өйдүүр. Литературнай ааҕы ис хоһоонугар уус-уран айымньыны судургу ырытыы: ол эбэтэр бастаан тиэкиһи сабаҕалаан, истэн, онтон ааҕан, ырытан, хат-хат төннөн, ис хоһоонун кытта тэннээн көрүү ытыллар. Айымньыны ырытыыга термин туттуллуута. Айымньы уус-уран тыла ааҕы бары этабыгар болҕомто киинигэр турар.

Тиэкис аналиһыгар тыл (эпитет, тэннэбил) туспа тутан ырытыллыбат, айымньыга сыһыаран, туох суолталаахтык туттуллубутун тоһоҕолоон бэлиэтэнэр, көрүллэр. ааҕы ис хоһоонугар оҕо сааһыгар өйдөнөр тиэмэ уонна уус-уран айымньы проблемата, онно этиллэр майгы-сигили сыаннастара, тыла-өһө көрүллэллэр. Айымньыны ырытыы араас таһымнаах сюжет таһымыгар (дьоруойдары кытта

билсигийн, кэпсэнэр түгэни ырыты); дьоруой таһымыгар (дьоруой тугу эрэ гынар сүрүн ис хоһооно, киниэхэ ааҕааччы сыһыана); ааптар таһымыгар (ааптар дьоруойугар сыһыана, ааптар этэр санаата уонна айымньы уопсай ис хоһооно). Манньык ырыты айымньыны бүтүтүүн көрөргө

сүрүн хайысха буолар. айымньыны араастаан ырыты, оҕо айымньы ис хоһоонун өйдүүрүгэр, тылга болжомто уурарыгар, өйө-санаата байарыгар, майгыта-сигилитэ тупсарыгар көдүүстээх. Айымньыны хаста да төхтүрүөн ырыты түмүгэр, оҕо доҕордоһуу, убаастабыл, кыра уонна кыаммат дьонно көмөлтө, үтүө сыһыан сыаннастарын инэринэр, ааҕыттан дуоһуйар, астынар, болжомтолоох ааҕы түмүгэр айымньы туһунан, ис хоһоонугар бэйэтин сыһыанын этэр. Бырагыраама айылҕа тиэмэтин хабар элбэх айымньылаах, ол иһин оҕо айылҕаны кэтиир үөрүйэҕэ олохсуйар, олоҕун уопута сайдар. оҕо айар дьоруура сайдарыгар айымньыны оонньоон көрдөрөрө, онно кытгара улахан оруоллааҕын бырагыраама учуоттуур. Айымньыны оонньоон көрдөрөрүгэр оҕо айымньыны, дьоруойдарын өйдүүр, бэйэтин сыһыанын тириэрдэн оонньоур.

Төрдүс салаа -, Оҕо ааҕар эйгэтэ. Ааҕы култуурата, ааҕы эйгэтин ис хоһоонун уонна ааҕыллыан сөптөөх айымньы аатын ыйар. Манна саха, Саха сириг хотугу омуктарын, Россия араас омуктарын, тас дойду суруйааччыларын уус-уран айымньылары, научнай-биллэрэр, аныгы кэм суруйааччыларын айымньылары, ону таһынан норуот тылын уус-уран айымньыта (остуоруйа, үһүйээн, ырыа, өс хоһооно, таабырын о.д.а.) киирэллэр. Бырагыраама кыра оҕо интэриэһин учуоттаан, олох араас өрүтүн хабар айымньыларга болжомто (уурар) биэрэр: бэйэ саастылааҕын уонна улахан дьону кытта сыһыан, мүччүргэннээх сыры, айылҕа, дойду историята, култуурата, омуктар култууралара, ону тэннээн көрүү, биир тиэмэлээх араас ааптар айымньытын ааҕы, ырыты о.д.а. Тиэмэ төһөнөн киэн да, оҕо соччонон олоҕун уопута байар кыахтанар, билэр-көрөр баҕата кэниир, ааҕар кыаҕа сайдар, ааҕы култуурата инэр. Киирбит айымньылар кыра саастаах оҕо өйүн-санаатын, майгытын-сигилитин, эстетическэй өттүнэн иитиигэ оруоллара улахан. Оҕо ааҕар үөрүйэҕэ сайдытын көрөн, тулалыыр эйгэтин туһунан билиитэ дирингээн истэҕин айы, ааҕар эйгэтэ кылаастан кылааска кэнээн, эбиллэн, байытыллан иһэр. Сыһыа оҕо библиографическай култуурата олохсуйар. Онон литературнай ааҕы кууруһа художественнай-эстетическэй, өй-санаа, майгы-сигили хайысхалаах буолан ааҕы кэмпитиэнсийэтин байытар, кэнэтэр. Үөрэнээччи бэйэтин билиитин, ааҕар үөрүйэҕин, сатабылын үөрэх сыалын уонна тустаах олох түгэннэрин быһаарарыгар сөпкө туһанар үөрүйэҕин олохсутунар, кэпсэтэр эйгэтэ ээниир, ааҕы култуурата сайдар (аахпытын диринник өйдүүр, ааҕар кинигэтин талар үөрүйэхтэнэр, уус-уран литератураны өрүү ааҕар баҕата олохсуйар). Оҕо ааҕар култуурата төһөнөн баай да, соччонон үтүө майгылаах-сигилитлээх уонна кэрэ өттүгэр сайдылаах. Түмүктээн эттэххэ, „Литературнай ааҕы,“ ис хоһооно оҕо тылын-өһүн, аан дойду уус-уран литературатыгар кириитин, ааҕар кыаҕын, ааҕар култууратын сайыннарар, байытар.

Үөрэх былааныгар үөрэх предметин миэстэтэ

Бырагырааманы олоххо киллэри 1 сыл устата 2016-2017 сылларга барар.

Үөрэх былаанынан алын сүһүөх оскуолаҕа литературнай ааҕыны үөрэтиигэ 1 кылааска –2 полугодиегиттан 34 чаас көрүллэр (нэдиэлэҕэ 2ч, өрөбүл күннэри учуоттаан)

Үөрэх предметин үөрэти түмүгэ

Ытык өйдөбүллэри үөрэнээччигэ инэри түмүгэ

1. Төрөөбүт дойдунан, дойду историятынан уонна норуоттарынан киэн туттуу санаатын олохсутуу;

2. Атын омук историятыгар уонна култууратыгар убаастабыллаахтык сыһыаннаһы.
3. Үөрэнэр баһаны, бэйэни сайыннары.
4. Бодоруһууга майгы-сигили нуорматын, бэйэ эппиэтинэһин сайыннарар, салайынар.
5. Эстетическэй сыһыаны олохсутуу.
6. Сизэрдээх быһыыны, атын дьонно амарах сыһыаны сайыннары.
7. Бииргэ үлэлиир сатабылы сайыннары;
8. Үтүө сыһыаннаах бодоруһууну олохсутуу;
9. Мөккүөрдээх түгэнтэн сатаан тахсар үөрүүэҕи олохсутуу;
10. Айымньылаах үлэҕэ баһаны үөскэтии, сэрэхтээх, чөл олох туһунан өйдөбүлү, сыһыаны олохсутуу.

Үөрэх сатабылларын сайыннары түмүгэ

1. Араас тиэкиһи ис хоһоонноохтук ааһар, учугэйдик толкуйдаан санарар, тылынан уонна суругунан тиэкиһи онорор;
2. Сорудаһы толорорго сана араас көрүнгүнүн, ньымаларын...
3. Сэһэргэһэр киһитин болҕойон истэр, кэпсэтэргэ бэлэм, кэпсэтиигэ араас сана үөскүүрүн өйдүүр, бэйэ санаатын тиэрдэргэ кыһаллар, дакаасты сатыыр.
4. Тэннэбил, ырытыы, түмүү, түмүктээһин, наардааһын, маарынныыры, хардарыта сибээһи, төрүөтү булар, хайа баһрарар тиэмэҕэ кэпсэтиһиигэ кыттар.
5. Атын предметтэри үөрэтэргэ „Литературнай ааһы“, төрүт буоларын уонна предметтэр алтыһыларын өйдүүр (бодоруһуу, култуура, айымньылаах үлэ; кинигэ, ааптар, айымньы ис хоһооно; уус-уран тиэкис уо.д.а.); гуманитарнай-эстетическэй хайысхалаах предметтэр икки ардыларынааһы сибээстэрин өйдүүр.
6. Үөрэх дьарыгын сыалын уонна соругун өйдүүр, сөптөөх ньымалары булан туттар, туһанар.
7. Үөрэх дьарыгын туруоруллубут сорукарга олоһуран былаанныыр, хонтуруолланар уонна сыаналанар, ситиһиигэ тиэрдэр ордук көдүүстээх ньымалары быһаарар.

Тустаах үөрэх предметин үөрэтин түмүгэ

1. Уус-уран айымньы омук уонна аан дойду култуурата, сизэр-майгы сыаннастара уонна баар үгэстэр харыстабыллаах буолуохтаахтарын, кэлэр көлүөнэҕэ тиэрдиллэхтээһин өйдүүр.
2. Кинигэ - киһи-аймах култууратын ураты сыаннаһа буоларын өйдөөн, харыстабыллаах сыһыаны олохсутуу.
3. Уус-уран айымньы тыл искусствота диэн өйдүүр, харыстабыллаахтык сыһыаннаһар.
4. Саха уонна Россия элбэх ахсааннаах нуруоттарын уус-уран литератураларын духуобунай уонна сизэр-майгы сыаннастарын өйдүүр.
5. Сайдыылаах, үөрэх бары предметтэригэр ситиһиилээх буолууга тиһиктээх ааһы суолтатын өйдүүр; аан дойду, Россия историятын уонна култууратын, үтүө уонна мөкү сыһыан, сизэр-майгы туһунан бастакы өйдөбүллээх.
6. Ааһы суолтатын, араас көрүнгүнэ тиэкис (билиһиннэрэр, үөрэтэр, талар, көрдүүр, чинчийэр) уратытын уонна ис хоһоонун өйдүүр, дьүүллэһиигэ кыттар, герой араас быһыытын-майгытын сизэр-майгы өттүнэн ырытар, сыаналыыр.
7. Таска уонна искэ ааһы техникатын баһылааһын, аахпыты араастаан уларытыы, уус-уран, научнай-популярнай уонна

үөрэтэр тизкистэри ырытарга судургу литературоведческэй өйдөбүллэри туһаныы, салгыы ааҕааччы быһыытынан уонна тыла-өһө сайдыытыгар суолталааһын өйдүүр.

8. Бэйэ ааҕарга сөптөөх кинигэни талары сатыыр, тизмэтичэскэй, алфавитынан каталогтары уонна сүбэлиир испиһэги туһанар, бэйэ ситиһиитин, кыаһын сыаналанар, тупсарынар, эбии дьарыктанарга, информация хомуйарга ыйар-кэрдэр матырыяалынан таба туһанар.

Үөрэх предметин ис хоһооно

Саңары уонна аағы үлэтин көрүңнэрэ

Истии. Туора сананы истэн ылыныы (кэпсэтэр киһи саната, араас тизкиһи аағыы). Туора сананы хайдах баарынан өйдөөһүн, истибит айымныы туһунан ыйытыыга сатаан хоруйдааһын, буолбуту сааһылаан быһаарыы; сана соругун өйдөөһүн; үөрэх, научнай- биллэрэр, уус-уран айымныы тизкистэрин истэн баран, ыйытыыны сатаан биэри.

Таска аағы. Тылы, этиини уонна тизкиһи буукубалаабакка уонна сүһүөхтээбэккэ таба аағы. Сүһүөҕүнэн аағыттан сыһыа бүтүн тылынан өйдөөн аағы, тыл ситимин интонациянан холбооһун; тизкис ис хоһоонун өйдүүр туһугар кылаастан кылааска аағы тэтимин түргэтэти. санарар сана (тыл ситимэ уонна этии) суолтатын өйдүүргэ ыйыы биэри. Дьобуус тизкиһи хоһоонноохтук аағы: таба санарыы уонна интонация нуорматын тутуһу; аағы соругун өйдөөһүн, ааҕар айымныыга сыһыаны көрдөрүүгэ интонацияны тутуһу, санарыы уонна бодоруһу соругар сөп түбэһиннэрэрн аағы тэтимин түргэтэти эбэтэр бытаарды. Сурук бэлиэтэ чорботуулар этиилэрин интонациялаахтык аағы. Араас көрүннээх уонна тииптээх тизкистэр уратыларын өйдөөһүн.

Искэ аағы. Кээмэйинэн уонна көрүнүнэн (жанрынан) сөптөөх айымныылары таска аағыттан сыһыа искэ аағыга көһүү. аахпыт тизкиһи өйдүүргэ ис хоһоонун санатыһан уонна ыйытыыларга хоруйдаан хонтуруолланыы, көннөрүнэр ньымалары туһаныы. Аағы араас көрүнүн (үөрэтэр, талар, билсэр) туһанан, үөрэх уонна научнай-биллэрэр тизкистэн информацияны булла үөрэни. Аағы араас көрүнүн уратытытн өйдөөһүн: факт, ойуулааһын, этиини толоруу уо.д.а.

Араас көрүннээх тизкиһинэн үлэ. Уус-уран, үөрэх, научнай-популярнай тизкистэр өйдөбүллэрин били, кинилэри тэннээһин. Маннык көрүннээх тизкистэри оноруу соруктара. Көннөрү этиилэртэн тизкиһи араарар үөрүйэҕи баһылааһын. Тизкис тизмэтин уонна сүрүн санаатын бэйэ быһаарыыга; төрүөт уонна түмүк сибээстэрин быһаарыы; тизкиһи сөптөөх кэрчиктэргэ араарыы. Хас биирдии кэрчик уонна тизкис сүрүн чаастарын быһаарыы, аат биэри; тизкис ис хоһоонун ааттыыр ыйытыы этиилэринэн эбэтэр бэйэ толкуйунан былаан оноруу. Тирэх тылларынан эбэтэр бэйэ онорбут былаанынан тизкиһи ситилии, талан, кылгатын кэпсээһин. Кэпсииргэ туох кэнниттэн туох буоларын чопчу ситимнээн тутуһу. Аахпыт тизкиһи эбэтэр атын бэриллит холобуру үтүгүннэрэн, ойуулааһын, сэхэргээһин, толкуйдааһын тизкиһи оноруу. Кэпсэтии кэмигэр кинилэри туох сыаллаах туһанары быһаарыы.

Элбэх информация араас көрүнүн кытта үлэлээһин.

Уопсай ырытыыга кыттыы: ыйытыыга хоруйдааһын, чопчу тизмэҕэ иһитиннэри оноруу, атын киһи этэрин истии, кэпсэтии кэмигэр хоруйдары толорон, ситэрэн биэри. Ыйынныгы уонна көрдөрөр-ойуулуур матырыяалы туһаныы.

Тизкис ис хоһоонун ойуулааһын (айылҕа, герой тас көрүнэ, буолар сирэ) уонна толкуйдааһын (туох туһунан кэпсэнэрэ, сүрүн санаата) ньымаларын туһанан хаттаан оноруу. Уус-уран уонна научнай-биллэрэр айымныылары тэннээһин, кэпсэтиигэ туох сыаллаах туһанары быһаарыы: ааҕааччы изиитигэр сабыдыаллааһын.

Библиографической култуура. Кинигэ - искусство ураты көрүнгэ. кинигэ - били төрдө. Саха сиригэр бастакы кинигэлэр уонна кинигэни бэчээттээһин саҕалананыта (уопсай өйдөбүл). Үөрэх, уус-уран, ыйыннык кинигэ. Кинигэ ис хоһооно эбэтэр иһинээбитэ, таһа, титульной илиһэ, аннотацията, ойуулар (иллюстрациялар). кинигэбэ информация көрүнгэ: научнай, уус-уран (кинигэ тас көстүүтүгэр олобуруу, ыйар-иллюстративнай матырыяал).

Кинигэ тиибэ: айымны-кинигэ, хомуурунньук-кинигэ, суруйуулар хомуурдара, периодической бэчээт, ыйыннык, тылдыт, энциклопедия арааһа.

Бэриллибит испиһэгинэн кинигэни талы, картотекалар, библиотекаҕа оҕо кинигэлэрин туһаны. Алфавитынан каталог. Оҕо сааһыгар сөптөөх тылдытынан уонна ыйыннык-литературанан туһаныта. Учуутал көмөтүнэн үөрэх уонна научнай-популярнай тиэкистэр уратыларын быһаары.

Уус-уран айымны тиэкиһинэн үлэ. Уус-уран айымны ис хоһоонун өйдөөһүн, иэйиилээхтик ылыны. Айымны аатын кытта ис хоһоонун өйдөөн ситимнээһин. Уус-уран тиэкис уратытын быһаары, айыллыбыт сыалын өйдөөһүн (ааҕааччыга ойууламмыт хартыына уонна уран тыл нымата).

Тылы хайдах иһиллэринэн уонна суолтатынан ырыты, көнө уонна көспүт суолта. Суруйааччы айбыт хартыынатын өйгө ойуулуур үөрүйэх.

Тыл ойуулуур-дьүһүннүүр ныматын туһанан, айымны тиэкиһи эбэтэр быһа тардыыны бэйэ айыта. Уруһуйдарынан эбэтэр иллюстрацияларынан кэпсээн айы; уус-уран айымныттан иллюстрацияҕа сөп түбэхэр кэрчиктэри булуу. Аахпыт тиэкистэн быһа тардыыны тылынан ойуулааһын.

Айымны геройун характеристикалааһын (мэтириэтэ, майгыта, туттуута-хаптыыта, саната), буолбут быһыы төрүөтүн ырыты. Сурун санааны тириэрдэн, сииһи, талан уонна кылгатын кэпсиир дьобуру инэри. Геройдар быһыылары маарыннатан эбэтэр утары тутан тэннээһин; онно сөп түбэхэр тылы эбэтэр тыл ситимин булуу. Тиэкиһи ырытыга учуутал көмөтүнэн ааптар геройга сыһыанын, айымны сүрүн санаатын быһаары.

Тиэкистэн сөптөөх кэрчиктэри булуу: айылҕаны ойуулааһын, буолар сирэ-уота, герой туттуута-хаптыыта. Бэриллибит быһа тардыыны бэйэ талан кэпсээһинэ, тирэх тылы, тыл ситимин кэпсээнтэн булуу. Буолар түгэннэринэн, уйулҕаны ойуулааһынынан, геройдар быһыыланыларынан маарыннаһар быһа тардыылары араас айымныттан булан тэннээһин; түмүү уонна түмүктээһин. Кыра кээмэйдээх хоһооннору уонна норуот тылынан айымнылары өйтөн аабыга үөрэти. „Төрөөбүт дойду“, диэн өйдөбүлү инэриини, киниэхэ таптал Россия бары норуоттарын айымнытыгар көстүүтэ. Араас норуот тылынан айымнытыгар тиэмэ, сүрүн сана, герой, сир-майгы сыанабыла маарыннаһыта. Россия духуобунай-нравственной, култуурунай үгэстэрин ылыны, үөрэни.

Литературнай - уус-уран айымныларга арыллар амаһа сана, чизһинэй, хорсун быһыы, доҕордоһуу, өстөһүү, аба-сана, кырык, бэйэ суолтатын билиһини, дьобуннаах, сирдээх буолуу курдук сир-майгы, этика ОйдОБУллэрин ылыны, инэриини. Бу өйдөбүллэри герой атын дьонно, айылҕаҕа, тулалыыр эйгэҕэ сыһыанын холобуругар олобуран ырыты.

Дбону кытта сыһыанна бэйэҕэр баҕарбаккын онорума, бэйэҕин таптыырын курдук атын киһини таптаа диэн сир-майгы, сир- сигили быраабылаларын тутуһуу туһунан толкуйдааһын; ону күннээҕи олоххо алтыһыга туһаны: бэйэмсэх, ымсы буолуу, хара санааланы курдуктартан тутунар сана. ©стөһүүгэ, кырыктыыыга, бэйэмсэх буолуута, атын киһи личноһыгар ытыктабыла суох сыһыаннаһыта олобуруу алтыһы көдүүһэ суогун дакаастыыр сюжеттар, литературнай персонажтар быһыылары маарыннаһыта. истинник санаһыга,

тапталга, тулуурга, хардарыга көмөбө, аһыныгас уонна амарах буолууга, алдьархайтан быһааһын, тылга туру, албынтан-көлдүүтэн куотунуу курдуктарга олоһуран, доһотторун кытта истинник сыһыаннаһар кэпсээн уонна остуоруйа геройдарын быһыыларыттан холобуру аһалар үөрүүх. Айымныы геройдарын үтүө уонна мөкү быһыыларын өйдөөһүн, учуутал көмөтүнэн санааны олохтоохтук этиини. Бэйэ быһыытын ырытыы, литературнай айымныыттан сөбүлүүр геройу үтүктэр баһа. Үөрөх, научнай-популярнай уонна уус-уран тиэкиһи кытта үлэ. Айымныы аатын өйдөөһүн, ис хоһоонун кытта ситимнээһин. Үөрөх уонна научнай-популярнай тиэкистэр уратыларын туһунан информациялааһын. Үһүээн, сэһэн, таһара кэпсээннэрин биир уопсай уратыларын өйдөөһүн (быһа тардыы эбэтэр дьобус тиэкис). Төрүөт уонна түмүк сибээһин олохтооһунна араас көрүннээх тиэкиһи ырытыы судургу ньымаларын кытта билсиһи. Тиэкис сүрүн санаатын быһаарыы. Тиэкиһи чаастарга араарыы. Кыра тиэмэлэри быһаарыы. Күлүүс эбэтэр тирэх тыллар. Тиэкиһи хаттаан оноруу алгоритмын туттуу. Күлүүс тылга, моделга, схемаһа тирэһирэн тиэкиһи хаттаан оноруу. тиэкиһи сиһилии кэпсээһин. Тиэкистэн сүрүнүн арааран кылгатын кэпсээһин. Кэпсэтэр үөрүүх. Бодоруһуу сиэрэ. Диалокка, сана биир көрүнэр, кэпсэтээччилэр сана атаһаһалларын өйдөөһүн. Диалог уратытынан кэпсэтии сыалын били, ыйытыыны уонна хоруйу толкуйдааһын, кэпсэтэр киһини истэр үөрүүх, кэпсэтиини ыйытыы уонна реплика көмөтүнэн көбүлээһин буолаллар; тиэкис ис хоһоонугар уонна бэйэ тус уопутугар олоһуран, бэриллибит тиэмэбэ эбэтэр айымныы туһунан бэйэ санаатын этии. Бодоруһуу сиэрин тутуһуу. Норуот тылынан айымныытыгар олоһуран, норуот кэпсэтэр сиэрин уратыларын кытта билси.

Монолог - сана биир ураты көрүнэ. Тиэкискэ (бэриллибит тиэмэ эбэтэр ыйытыыга хоруй) олоһуран, сүрүн санааны быһааран дьобус этиини санарар үөрүүх. Аахпыт эбэтэр истибит научнай-популярнай, үөрөх уонна уус-уран тиэкистэр уратыларын учуоттаан туран тириэрдии.

Тугу этэри эрдэ быһааннааһын (хайдах саһалыыры, онтон тугу этэри уонна тугунан түмүктүүрү); этэр сана сыалыгар сөп түбэһэр тылы-өһү булуу. Ойуунан, аахпыт тиэкиһинэн эбэтэр бэриллибит тиэмэбэ ситимнээх сана, кэпсэтии сиэрин тутуһан кылгас кэпсээни оноруу.

Сурук. Суругунан сана сиэрэ. Суругунан сана нуорматын тутуһуу; ис хоһоон аатыгар, тиэмэтигэр сөп түбэһиитэ (буолар сирэ, герой характера). Суругунан санаһа тыл ойуулуур-дьүһүннүүр ньыматын туттуу (синоним, антоним, тэннээһин). Суругунан тиэкиһи бэрэбиэркэлэни уонна көннөрүү.

Бэриллибит тиэмэбэ, бэйэ кэтээн көрүүтүнэн эбэтэр аахпыт айымныы туһунан кылгас өйтөн суруйуу, ойуулааһын уонна толкуйдааһын ньымаларын туһанан кинигэ, дьобус кэпсээн (бэйэ олоһор буолбут түгэн) суруйуу.

Оһо ааһар эйгэтэ

Норуоттар тылынан уус-уран айымныылар. Кыра кылаас үөрэнээччитин ссаһыгар сөптөөх XIX – XX үйэтээһи Россия норуоттарын уонна тас дойдулар литератураларын, оһо литературатын классиктарын, Россия норуоттарын уонна тас дойдулар билинни суруйааччыларын айымныылар. Уус-уран, научнай-популярнай, историческай, муччургэннээх сырыылардаах, ыйынныык- энциклопедия кинигэлэр, оһо хаһыата, сурунаала. Кылааска ааһыыга уонна истиигэ, бэйэ уонна дьибэ кэргэнинэн ааһыыга, атын оһолору кытта уонна дьибэ кэргэннэ ырытыыга аналлаах айымныылар араас көрүннэрэ (саха уонна Россия норуоттарын остуоруйалара; таабырыннар, ырыалар, чабырһахтар, өс хоһоонноро; кэпсээннэр уонна хоһооннор; үһүээннэр уонна номохтор).

Бырагыраама сүрүн тиэмэлэрин ис хоһооно; араас норуот фольклора, Ийэ дойду, киниэхэ таптал, историята, айылһата; оһо, ыал уонна оскуола; кырачаан доһотторбут; үтүө быһыы, доһордоһуу, чизинэй буолуу, албан аат; дьиктилэр-дьиибэлэр, киэн туттар суруйааччыларбыт уо.д.а. Кылаас аайы бэриллэр уопсай тиэмэлэргэ ааһар үөрүүбэ эрчийиигэ маннык салаалар тутуһуллаллар:

„Библиотекаға дьарык,, „Бэйэ аабыта,, „Дьэ кэргэнинэн аабы,, „Ойуулуур-дьүһүннүүр эйгэ,, „Айар бырайыак,, „Айымны Дойдугун кистэлэннэрэ,,

Литература өйдөбүллэринэн үлэ

Тизкистэн ойуулуур-дьүһүннүүр ньыманы булан араарыы: синоним, антоним; уус-уран быһаарыы, тэннээһин, метафора, сирэйдээн этии (учуутал көмөтүнэн).

Литература өйдөбүллэрин быһа холуйан били: уус-уран айымны, тыл искусствота, ааптар (кэпсээччи), тизмэ, герой (мэтириэтэ, туттуута-хаптыта, майгыта, саната); ааптар геройга сыһыана (учуутал көмөтүнэн).

Сэһэн (кэпсээн) тутулун туһунан уопсай өйдөбүл, ойуулааһын (айылба, мэтириэт, мал-сал), толкуйдааһын (герой монолога, геройдар кэпсэтиилэрэ).

Кэпсээнинэн уонна хоһоонунан сана, хоһоонунан айымны уратыта (ритм, рифма).

Айымны жанра. Исторической-литературнай өйдөбүллэр: фольклор уонна ааптар айымныта (араарыы).

Фольклор кыра жанрын били, араарыы, сүрүн санаатын быһаарыы.

Остуоруйа көрүннэрэ: тынар-тыннаах, олох-дьаһах, аптаах-алыптаах. Остуоруйа уус-уран уратыта: остуоруйа героя, ойуулуур-дьүһүннүүр ньымалар, тутула. Литературнай остуоруйа. Олонхо өйдөбүлэ, олонхо, бухатыр, геройдара, Орто дойду, олонхо тыла.

Кэпсээн, хоһоон, үгэ туһунан уопсай өйдөбүл, тутуларын уонна ойуулуур-дьүһүннүүр ньымаларын уратыта.

Айар үлэ

Ааспыт айымныга маарыннатан ойуулааһыннаах уонна толкуйдааһыннаах остуоруйаны уонна кэпсээни айыы; учуутал көмөтүнэн остуоруйа сюжетын сайыннаран атын варианты толкуйдааһын.

Литературнай айымны тизкиһин уларытыы: оруолунан аабы, инсценировкаалааһын; хоһоонноохтук аабы, тылынан ойуулааһын; ыһыллыбыт тизкиһи сааһылааһынна араас ньыманы туһаны (төрүөт-түмүк сибээһин олохтоохун, буолар түгэни сибээстээһин, дьайыылары толорууга түһүмэхтэри тутуһу); өйтөн айыылаах аахпыттан суруйуу, уус-уран айымныта (маарынныыр тизкис), худохунньук хартыынатыгар, айымнынан ойуулар серияларыгар эбтэтр тус уопукка олоһуран бэйэ тизкиһин айыы. Тылынан уус-уран, музыкальнай, ойуулуур-дьүһүннүүр айымнылары тэннээн көрүү; музыканы, хоһоону истиигэ олоһуран бэйэ этиилэрин оноруу, онно бэйэ сыһыанын тириэрдии уонна ону тыл көмөтүнэн тириэрдии (учуутал көмөтүнэн).

Аабар, толкуйдуур, айар дьобуру сайыннарыы

Аабы, интонацияны тутуһу

Тизкиһи сөпкө, өйдөөн (сыһа аахпытынбэйэтэ көннөрөн) таска доргуччу аабар. Туочукаба, соптутойгатохтоон, тыныллар, куолаһынуларыгар. Ыйыты, соруйуу, күүһүрдүү этиинтонациятын тутуһар. Оруолунан үллэстэн аабар.

Кылаас таһынаабы аабы

Учуутал ис хоһоонун кылгастык кэпсээбит эбэтэр соробун кэпсээбит кинигэтин кылаас таһыгар аабар. Айымны аатын, авторын өйдүүр. Үчүгэй суруйааччы диэн өйдөбүл үөскүүр. Библиотекаба сылдыар, бэрээдэги тутуһар.

Үө рэх дьылын устата ө рэнээччигэ ирдэбил:

- бииргэ үө рэнэр доботторун, улахан кинини кытта эйбэстик туттан туран дорооболоһор, быраһаайдаһар, эбэрдэлиир, кэпсэтэр;

- киһи ыйытарын өйдө өн истэр;
- чобуотук, чуолкайдык, иһиллэр курдук эппиэттиир буолуохтаах.
- Сүһүбү үргүлдүбү холбоон, бүтүн тылынан (2 – 3 сүһүөхтээх) сөпкө ааҕар. Этии бүтэр интонациятын тутуһар. Хорунан уонна өйтөһөн ааҕар.
- Үөрэнээччи кыра оҕо уус-уран кинигэтин кытта билсир, ис-тас көстүүтүн, ойуутун болҕойон көрө үөрэнэр.
- Бэйэтин сааһыгар дьүөрэлээх айымньылары талан ааҕар.
- Аабы уруктарыгар уус-уран айымньыны ааҕан, саха суруйааччыларын оболорго аналлаах дьобус кэпсээннэрин, остуоруйаларын, хоһооннорун бэйэтэ өйдө өн ааҕа, аахпытын кэпси, ис хоһоонунан ыйытыларга хоруйдуу үөрэнэр.

Үөрэх предметин материалнай-техникскэй хааччыйыы

Библиотека фондата:

1 Саха начаалынай оскуолатын 1 кылааһыгар аналлаах «Литература аабыта» уэрэх биридимизтигэр уэрэтэр-методическай кэмпилик:

- Литература аабытын 1-4 кылааска уэрэтиини суруннуур бырагыраама
- «Литература аабыта» биридимизти 1 кылааска уэрэтэр үөрэх кинигэлэрэ
- «Литература аабыта» биридимизти үөрэтиигэ 1 кылааска «Бэйэ аабыта», «Ыалынан аабы» үөрэх босубуйалара.

Уус-уран кинигэлэр.

Тылдыттар.

Оҕоҕо аналлаах сахалыы энциклопедиялар.

Билиини-кэрууну кэнэтэр (научнай-биллэрэр-кэрдэрэр) кинигэлэр:

Көрдөрөр-иһитиннэрэр босубуйалар

Суруйааччылар мэтириэттэрэ, хаартыскалара. Истиэнэбэ ыйанар таблицалар.

Кабинет техникскэй тэриллэрэ. Кылаас дуоската. Компьютер. Проектор. Интерактивнай дуоска. Учутал остуола (тумбалаах).

Уэрэнээччи остуола, олоппоо. Кинигэ ыскааба.

Үөрэнээччилэр ситиһиилэрин учуоттааһын уонна хонтуруоллааһын

Хонтуруоллааһын кэрунэ уонна метода: чиэппэр, сыл тумугунэн аттестация, урук, урук табынаағы улэ

– тылынан улэ - тестирование улэ -диагностическай хонтуруолунай улэ

– интегрированнай хонтуруолунай улэ

– суругунан улэ - айар улэ

Тематическое планирование

Наименование раздела	Количество часов	УУД				Предметные результаты
		личностные	регулятивные	познавательные	коммуникативные	
Төрөөбүт Ийэ дойдум	4	Сана билии ыларга баар	Киэпкэ киллэрий. (моделирование).	Септеех усулуобуйа	Дьон-сэргэ истии уон на	Тылы, этиини уонна тиэкиби буукубалаа
Кинигэ- мин доҕорум	3	билиитигэр тирэбирэр. Атын предметтэргэ ылбыт билиитин сатаан ситимниир; Сахалы араас тиэкиби сахалы сана интонациятын терут дорбоон этиллиитин тутуан, тэтимнээхтик аабарга кыбаллар;	Тыл схематыгар олобуран, предмети, хайаабыны, предмет бэлиэтин ааттыыр тыллары булар, бэриллит тыллар схемаларын онорор. Этии сабаланытын, бутуутун схемаба сатаан бэлиэтиир	тэрийии: араас текс- тэри аабыы, ырыты- ыы; текст темалаа- бын, ис хобооннообун билии; ейдеммет тыл суолтатын ыйытала- бан билии; ис хобоо- нун толору кэпсииргэ уерэнии;	санары култуура тын хайдах тутууал ларын кэтээн керер, албастары булар, бэйэ култууратын сайын наарга кыбаллар. Кэпсэтии сиэрин дьон хайдах туанарын кэтээн керер, таба туанарга эрчиллэр.	бакка уонна суьуехтээ бэекэ таба аабыы. Суьуебунэн аабыыттан сыыйа бутун тылынан ейдеен аабыы, тыл ситимин интонациянан холбообун;
Норуот тылынан уус уран айымньыта	3	тиэкиби чаастарга уллэрэ, чаастарга аат биэрэ былаан оноро, аахпыт тиэкиби кылгатын уонна сибилии кэпси, сурун санаатын араара	Аабыы уруогар уерэнээччи аахпыт тиэкибигэр олобуран бэриллэр тиэмэбэ бэйэ санаатын, аахпыттан, ейтен <i>ойуулаан, ырытан,</i> <i>кэпсээн</i> суруйа уерэнэр. Бастакы суьуех оскуолаба	Норуот тылынан уус уран айымньытын кытта Билсибии чабырзах, таабырын, остуоруйа	Литературнай аабыы ис хобооно обо тылын-өһүн аан дойду уус-уран литературатыгар кириитин, аабар кыабын, аабар култууратын сайыннаар, байытар	Айымньылары дорбоонноохтук аабыы, жанрын быаары,

		уонна ону бэйэ тылынан этэргэ уерэнэр	о5о истэр, аа5ар уонна суруйар дьо5урун сайыннарар.			
Остуоруйала- -һыаһын эрэ	8	Бэйэтин сааһыгар сөп тубэһэр тизкискэ үөрэппит матырыйаалын сунһунэн тыл литературнай нуормата санарар эбэтэр суруйар киһи тылыгар төһө сөпкө эбэтэр сыһа туттулларын тута сэрэйэн билэр, итэһин, алһаһын быһаарар, кеннерер, бэйэтин тылыгар-өһүгэр тыл нуорматын ирдэбилин тутуһарга дьулуьар.	Кэпсэтэр үөрүйэх. Бодору-һуу сиэрэ. Диалогка, сана биир көрунэр, кэпсэтээччилэр санаа атастаһалларын өйдөөһүн, кэпсэтии сыалын билии, ыйытыыны уонна хоруйу толкуйдааһын, кэпсэтэр киһини истэр үөрүйэх, кэпсэтиини ыйытыы уонна реплика көмөтунэн кеһүлээһин буолаллар; тизкис ис хоһоонугар уонна бэйэ тус уопутугар олоһуран, бэрил-либит тизмэһэ эбэтэр айым-һы тыһунан бэйэ санаатын этии.	Араас омуку остуоруйаларын ааһыы. Остуоруйа тематын, сурун санаатын быһаарыы. Остуоруйа геройдарын ырытыы. Остуоруйа туохха үөрэтэрин быһаарыы. Остуоруйаны чаастарга араарыы, былаан оноруу, ис хоһоонун кэпсииргэ бэлэмнээһин. Бэйэ айар дьо5урун сайыннарыы.	Туора сананы истэн ылыныы кэпсэтэр киһи саната, араас тизкии ааһыы. Туора сананы хайдах баарынан өйдөөһүн, истибит айымһы туһунан ыйытыыга сатаан хоруйдааһын, буолбуту сааһылаан быһаарыы; сана соругун өйдөөһүн; уерэх, научнай-биллэрэр, уус-уран айымһы тизкистэрин истэн баран, ыйытыыны сатаан биэрии	Текскэ туох туһунан кэпсэнэрин билии; өйдөмөт тыллары быһаарыы, ыйыталааһы; текст аатын чопчулааһын; текст туохха үөрэтэрин быһаарсыы; бэйэ сүбулуур тематын талыы

Мин дойдум – Олонхо дойдута	3	Литературнай аағыы ис хоһоонугар уус- уран айымньыны судургу ырытыы: ол эбэтэр бастаан тиэкии сабабалаан, истэн, онтон аабан, ырытан, хат-хат теннен, ис хобоонун кытта тэннээн керуу ытыллар. Айымньыны ырытыы термин туттуллуута. Айымньы уус- уран тыла аағыы бары этабыгар болжомто киинигэр турар.	Уопсай ырытыыга кыттыы: ыйытыыга хоруйдаабын, чопчу тиэмэбэ ийитиннэрии оноруу, атын кьи этэрин истии, кэпсэтии кэмигэр хоруйдары толорон, ситэрэн биэрии. Ыйымньыгы уонна кердерер-ойуулуур матырыйаалы туяаныы. Тиэкис ис хобоонун ойуулаабын (айылба, герой тас керунэ буолар сирэ) уонна толкуйдаабын туох туьунан кэпсэнэрэ, сурун санаата нымаларын туяанан хаттаан оноруу. Уус-уран уонна научнай- биллэрэр айымньылары тэннээбин, быяарыы:	Детсакка олонхо туьунан ылбыт билиилэригэр олобуран салгыы билиини ханатыы. Олонхо тыла өһө баайыгар оҕо болжомтотун хатаабын. Олонхо сурун геройдарын араарыы. Иллюстрация көмөтунэн бэйэ санаатын тиэрдии.	Тугу этэри эрдэ былааннаабын хайдах сабалыыры, онтон тугу этэри уонна тугунан тумуктууру; этэр сана сыалыгар сеп тубьээр тылы-өһү булуу. Ойуунан, аахпыт тиэкиһинэн эбэтэр бэриллит тиэмэбэ ситимнээх сана, кэпсэтии сиэрин тутуһан кылгас кэпсээни оноруу.	Тиэкис тиэмэтин уонна сурун сана- тын бэйэ быяарыыта; терует уонна тумук сибээстэрин быһаарыы; тиэкиһи сөптөөх кэрчиктэргэ араарыы. сурун чаастарын быяа- рыы, аат биэрии; тиэкис ис хоһоонун ааттыыр ыйытыы этиилэринэн эбэтэр бэйэ толкуйунан былаан оноруу. Кэпсииргэ туох кэнниттэн туох буоларын чопчу ситимнээн тутуһуу.
Айылба – барыбыт	7	Айымньыны хаста да	Айымньыны ырытыы араас	Бырагыраама айылба тиэмэтин	Оҕо тылга, дьон санатыгар	Тирэх тылларынан эбэтэр бэйэ онорбут

дъизбит		төхтуруйэн ырыты ту-мугэр, оџо доџордоуу, убаастабыл, кыра уонна кыаммат дьонно көмөлтө, үтүө сыһыан сыаннастарын инэринэр, ааџыттан дуоһуйар, астынар, болџомтолоох ааџы тумугэр айымньы туьунан, ис хоһоонугар бэйэтин сыһыанын	табымнаах сюжет табымы-гар дьоруойдары кытта билсийи, кэпсэнэр тугэни ырыты; дьоруой таһымыгар дьоруой тугу эрэ гынар сурун ис хоһооно, киниэхэ ааџааччы сыһыана; ааптар таһымыгар ааптар дьоруо-йугар сыьыана, ааптар этэр санаата уонна айымньы уоп-сай ис хоһооно. Маннык ырыты айымньыны бут-туун көрөргө сурун хайысха буолар.	хабар элбэх айымньылаах, ол иьин оџо айылбаны кэтиир уеруйэ5э олохсуйар, олобун уопута сай	болџомтолоох буоларын, этиллибит кэрчик сурун санаатын араарарын, өй-дуурун, ырытарын, туо-һулаьар ыйытылары биэрэрин ирдиир. Сананы сайыннарыы <i>бэйэ санаатын этии, ыйытыы биэрши, ыйытыыга эппиэт, кэпсэ-тиьии, кэпсээьин</i> сана этикетын кытта быстыспат ситимнээхтик бэриллэ	былаанынан тиэкиһи сийилии, талан, кылгатын кэпсээһин
Үчүгэй майгын –көтөр кынатын	6	Үөрэнээччи билиитин, ааџар үөрүйэџин, сатабылын үөрэх сыалын уонна тустаах олох түгэннэрин быһаарарыгар сөпкө туһанар	Литературнай - уус-уран айымньыларга арыллар амарах санаа, чиэьинэй, хорсун быьыы, доџордоһуу, өстөһүү, аба-сата, кырык, бэйэ суолтатын	Уус-уран айымньыга кэрэ уонна сизр-майгы иитиллиитигэр улэ, оџо уус-уран айымньы нөнүө сизр-майгы туһунан өйдөбулэ кэнии-	Сана үлэтин көруннэрэ. Бодоруһуу култуурата. араас ситуацияларга сана араас көрүнун сайыннарыы. Айымньы геройдарын үтүө уонна мөкү	Оџо ааџар култуу-рата төһөнөн баай да, соччонон үтүө майгылаах-сигилилээх уонна кэрэ өттүгэр сайдыылаах, истин-ник санаһыыга, тап-талга, тулуурга, хардарыта көмөџө,

		<p>үөрүйэҕин олохсутунар, кэпсэтэр эйгэтэ кэниир, ааҕы култуурата сайдар ааҕар кинигэтин талар үөрүйэхтэнэр, уус-уран литератураны өруу ааҕар баҕата олохсуйар</p>	<p>билиини, дьонуннаах, сиэрдээх буолуу курдук сиэр-майгы, этика Өйдөбүллэрин ылыныы, инэринии, атын дьонно, айылбаҕа, тулалыыр эйгэҕэ сыһыаныгар олобуран ырытыы.</p>	<p>ригэр, эстетическай уонна айар дьобура сайдытыгар тубуланар. Оҕо уус-уран айымньыга да, биллэрэр да тиэкискэ тулалыыр эйгэ ньыматын араара, уратылаар өрутун өйдуу, бэйэ тиэкиһин оноро үөрэнэр.</p>	<p>быыбыларын өйдөөһүн, учуутал көмөтү-нэн санааны олохтоохтук этинии. Бэйэ быыбытын ырытыы, литературнай айымньытан сөбулуур геройу үтүктэр баҕа.</p>	<p>аһыныгас буолууга, доҕотторун кытта истинник сыһыаннаһар</p>
--	--	--	--	---	--	---

Календарнай-тематическай былаан 1 кылаас

№	Тема урока	По плану:	По факту:
1	М.Тимофеев. Ийэ дойду хантан саҕаланар?	11/03	
2	П.Тулааһынап. Кымыс ырыата	16.01	
3	Улуро Адо. Туундарам буобура уорҕатынан	18.01	
4	Ситиһиибитин сыаналанабыт, билиибитин бэрэбиэркэлэнэбит	23.01	
5	Бүөтүр Тобуруокап. Кинигэ, Суорун Омоллоон. Кинигэ	25.01	
6	Самуил Маршак. Үүтээн	30.01	
7	Ситиһиибитин сыаналанабыт, билиибитин бэрэбиэркэлэнэбит	1.02	
8	Бүөтүр Тобуруокап. Чабырбах азбука	6.02	
9	Куоска, бөтүүк уонна саһыл нуучча остуоруйата	8.02	
10	Ситиһиибитин сыаналанабыт, билиибитин бэрэбиэркэлэнэбит	20.02	
11	Бүөтүр Тобуруокап. Буукубалар мунньахтара	22.02	

12	Куоҕас суор икки саха остуоруйата	27.02	
13	Чыычаах уонна күтэр саха остуоруйата	1.03	
14	Куттал хараҕа улахан. нуучча остуоруйата	6.03	
15	Кутуйах тоҕо кыраный? дьүкээгир остуоруйата	13.03	
16	Киит уонна таба чукча остуоруйата	15.03	
17	Лев Толстой. Саһыл уонна куртуйах	20.03	
18	Ситиһиибитин сыаналанабыт, билиибитин бэрэбиэркэлэнэбит	22.03	
19	4 четверть Бухатыыр ата	5.04	
20	Василий Каратаев. Модун Эр соҕотох	10.04	
21	Ситиһиибитин сыаналанабыт, билиибитин бэрэбиэркэлэнэбит	12.04	
22	Константин Туйаарыскай. Сааскы саналар.	17.04	
23	Александр Николаев. Чыычаах	19.04	
24	Сергей Васильев. Күл курдук өлбөөрбүт	24.04	
25	Егор Макаров. Ийэ биэ	26.04	
26-27	Валентина Осеева. Ким ытай? Платон Ламутскай. Мунрукан	3.05	
28	Ситиһиибитин сыаналанабыт, билиибитин бэрэбиэркэлэнэбит	8.05	
29	Амма Аччыгыйа. Бастакы тоҕо?	10.05	
30	Николай Якутскай. Аҕа уонна ийэ	15.05	
31	Лев Толстой. Барыларыттан ордук	17.05	
32	Иван Горнай. Мэник оҕо	22.05	
33-34	Пётр Одорусов. Эбээ Ситиһиибитин сыаналанабыт, билиибитин бэрэбиэркэлэнэбит	24.05	

